

Пашенко О.М.

Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри соціально-правових дисциплін
Одеського державного
університету внутрішніх справ

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

31 березня 2016 року Верховною Радою України були прийняті зміни до Закону України «Про фермерське господарство», на підставі яких піддався трансформації правовий статус зазначеної форми аграрного господарювання.

Зокрема, було скореговано визначення фермерського господарства, яке згідно ст. 1 Закону являє собою форму підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

У Законі «Про фермерське господарство» з'явилась нова стаття 8-1, яка закріпила право фізичної особи – підприємця самостійно або спільно з членами її сім'ї створити сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи, на підставі договору про створення фермерського. Також вона закріпила необхідність нотаріального посвідчення договору про створення сімейного фермерського господарства, який має укладатися членами однієї сім'ї в письмовій формі. Відповідно головою сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи може бути лише член сім'ї, зареєстрований як фізична особа - підприємець і визначений договором про створення сімейного фермерського господарства.

Передумови

1. Історія нормативно-правового закріплення статусу. Перша редакція Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», який регламентував правовий статус фермерських господарств, була прийнята 20 вересня 1991 року і визначала такі господарства як форму підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією.

2. Наукове обґрунтування. Провідними вітчизняними науковцями, зокрема Погрібним О.О., Титовою Н.І., Янчуком В.З., неодноразово зазначалось про необхідність більш чіткого закріплення права засновника (засновників) фермерського господарства на визначення організаційно-правової форми такого господарства. Необов'язковість створення фермерського господарства у формі юридичної особи обумовлювалось наступними основними причинами: воно може складатися всього з однієї особи, яка виступає і засновником і єдиним членом; господарство є, насамперед, сімейним об'єднанням, майно якого належить його членам на праві спільної сумісної власності, тобто виокремлення майна юридичної особи є доволі умовним; розмір активів фермерського господарства (майна (земель) та майнових прав) часто є настільки обмеженим (невеликим), що не викликає необхідності створення юридичної особи.

3. Зміни в системі оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. Система оподаткування сільськогосподарських товаровиробників зазнала змін ще у 2014 році. Завдяки етапності запровадження нових правил оподаткування повною мірою ефект проявився лише в 2016 році. Сума податку на додану вартість, яка залишалася до нинішнього року в розпорядженні сільгоспвиробників, в 2016 році була диференційована залежно від економічної стійкості конкретного сектору. Результатом змін у податковому законодавстві стало практично повне скасування державної підтримки по податку на додану вартість. Наприклад, за підсумками 2015 року пільги для агропромислового комплексу складали 30 млрд. гривень. Спробою компенсувати аграріям втрату ключової пільги стало виділення в Державному бюджеті на 2017 рік 1% від аграрної складової ВВП на підтримку галузі, що еквівалентно 5,5 млрд. гривень, тобто виділена сума фінансової допомоги буде у 6 разів меншою.

Як наслідок, згідно з інформацією аналітичного департаменту Української аграрної конфедерації, за 2016 рік в Україні припинили роботу 1784 сільгосп підприємства. За цими ж даними, за останні чотири роки кількість аграрних підприємств в Україні скоротилося більш ніж на 5,2% (2525 одиниць). Станом на 1 листопада 2016 року було зареєстровано 45898 активних сільськогосподарських підприємств, що на 3,7% менше, ніж на аналогічну дату 2015 року.

4. Зміни у регламентації земельних відносин. 18 лютого 2016 року Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів». Зазначеним Законом скорочується кількість випадків, коли державну та комунальну землю можна отримати без аукціону.

Зокрема, була скасована можливість придбання без аукціону земельних ділянок для ведення фермерського господарства або особистого селянського господарства, а також садівництва, будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів. Норма покликана була припинити практику оформлення величезних масивів державних земель на невідомих псевдофермерів. Так, за даними Проекту «Підтримка реформ у сільському господарстві та земельних відносинах в Україні», тільки для ведення фермерського та особистого селянського господарства у 2015 році було виділено близько 200 тис. гектарів земель державної власності.

Наслідки

1. Через 26 років розвитку фермерських правовідносин, на законодавчому рівні було закріплено визначення поняття «фермерське господарство» тотожне тому, яке містилося у найпершій редакції Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 вересня 1991 року.

2. Законодавець надав можливість вибору організаційно-правової форми ведення фермерського господарства для його засновника (засновників) шляхом створення юридичної особи або реєстрації голови сімейного фермерського господарства в якості фізичної особи-підприємця.

3. Членами фермерського господарства без статусу юридичної особи можуть бути лише члени сім'ї голови господарства відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України. Тобто, порівняно із фермерськими господарствами із статусом юридичної особи, родичі голови, які не є членами його сім'ї, не можуть бути членами сімейного фермерського господарства.

4. Фермерські господарства без статусу юридичної особи не будуть мати статусу сільськогосподарського товаровиробника, а отже і претендувати на відповідний пільговий режим оподаткування. Податковий кодекс під сільськогосподарськими товаровиробниками розуміє лише юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання (п. 14.1.235 ст. 14 ПК України).